

Rivierlandschap 2008

Stroomdal- graslanden in Nederland

Stroomdalgraslanden zijn soortenrijke, relatief open, grazige begroeiingen op droge, voedselarme, zandige en kalkhoudende stroomruggen, oeverwallen en rivierduinen langs de rivieren. Stroomdalgraslanden kunnen ontstaan op hoge oeverwallen, met een overstromingsduur van minder dan drie dagen per jaar, en onder extensieve begrazing. Enkele karakteristieke soorten van stroomdalgraslanden op oeverwallen zijn Goudhaver, Zachte haver, Sikkelklaver, Veldsalie en Geoorde zuring. De combinatie van schaarse vegetatie en overwegend droge condities maakt lage oeverwallen waarschijnlijk ook geschikt voor enkele zeer karakteristieke en schaars geworden soorten insecten en spinnen, onder andere enkele loopkevers, spinnendoders, bijen en spinnen. Het sterk bedreigde stroomdalgrasland is vrijwel beperkt tot ons land en Nederland heeft dan ook een grote internationale verantwoordelijkheid voor dit type grasland.

Verspreidingsgebied

Het natuurlijke verspreidingsgebied in Nederland ligt hoofdzakelijk langs de grote rivieren (stroomafwaarts tot bij de Biesbosch). Het habitatype komt in beperkte mate en in verarmde vorm ook langs kleinere riviertjes voor. De associatie *Medicagini-Avenetum* komt vooral voor in het naar verhouding kalkrijke Rijnsysteem.

Beheer stroomdalgraslanden: van maaien naar begrazing

Van oudsher werden de meeste stroomdalgraslanden gehooïd met een maaifrequentie van een- à tweemaal per jaar. Tegenwoordig is de nadruk meer komen te liggen op begrazing als maatregel om stroomdalgrasland in stand te houden. Hiertoe worden meestal grote grazers als Gallowayrund en Konikpaard ingezet. De steeds wisselende intensiteit waarmee koeien en paarden bepaalde terreingedeelten bezoeken kan leiden tot variatie in bedekking en soortensamenstelling van de

kruidlaag en biedt mogelijkheden voor de vestiging van een soortenrijke fauna, vooral ten aanzien van insecten.

Ontwikkeling stroomdalgraslanden onder begrazing

Uit het onderzoek van Karlè Sýkora van Wageningen UR naar de ontwikkeling van stroomdalgraslanden in de Millingerwaard blijkt onder andere dat de oppervlakte zuiver stroomdalgrasland is afgenomen. Er heeft zich nu een stroomdalgrasland ontwikkeld met Bijvoetruigte. De pioniervegetatie van Kweekdravik-Kruisdistel is sterk afgenomen.

Natte gemeenschappen en bomen en struiken zijn toegenomen. Ook Kleefkruid-Brandnetelruigte is sterk toegenomen.

In de Millingerwaard zien wij een geleidelijke verruiging van de oorspronkelijk aanwezige stroomdalgraslanden.

In toenemende mate is in de laatste jaren de biomassa in de winter niet weg gegeten en daardoor was er steeds in mei pleksgewijs nog een dikke laag vegetatie van het voorgaande jaar aanwezig. Op den duur zou dit wel eens nadelig kunnen zijn voor de stroomdalsoorten.

Ingrijpen in dichtheden

Het verhogen van de dichtheden aan grazers zou een oplossing kunnen vormen. Daar ligt echter wel een probleem als het gaat om het beheer van de kudde. De dichtheden worden doorgaans afgestemd op de draagkracht van het gebied. Er kunnen zoveel dieren in het gebied zijn als er de winter kunnen overleven. Een hogere dichtheid zou betekenen dat er in de winter bijgevoerd zou moeten worden. Organisaties als ARK zien dit echter als 'een on-gewenste stap terug naar agrarisch beheer'. Immers: Het natuurontwikkelingsproject Millingerwaard is gestart met de doelstelling ruimte te geven aan procesnatuur en te zien hoe de vegetatie en fauna zich vervolgens ontwikkelen. De doelstelling is dus niet om klassiek stroomdalgrasland te optimaliseren.

Een andere optie is het verhogen van het aantal grazers in de zomer. Sommige beheerders beschouwen dit als onnatuurlijk situatie. Het is echter de vraag of dit zo is. In vroegere tijden trokken de kuddes in de zomer ook van hoge delen naar de groene uiterwaarden. Bovendien weten we niet of de nu toegepaste dichtheden wel natuurlijk zijn.

In andere gebieden waar het klassieke stroomdalgrasland wordt nagestreefd, zoals de

Vreugdenrijkerwaard langs de IJssel, wordt begrazing 'slechts' als middel beschouwd, dat in dienst staat van het behoud van het stroomdalgrasland. Kuddegrootte en plek van inschaling van het vee wordt hier bepaald aan de hand van de ontwikkeling van het stroomdalgrasland.

Nieuwe stroomdalgraslanden

Natuurlijke rivierprocessen krijgen steeds meer ruimte vooral door natuurontwikkelingsprojecten waarbij agrarische graslanden worden teruggegeven aan de natuur. In samenhang daarmee zijn op verschillende plaatsen pionievormen van het stroomdalgrasland ontstaan en breiden enkele van de typische soorten zich in de laatste jaren uit. Voorbeelden daarvan zijn Brede ereprijs (*Veronica austriaca* ssp. *teucrium*) en Vetkruiden (*Sedum* sp.). Een opvallende toename van pionierbegroeiingen weegt echter vooralsnog niet op tegen de achteruitgang van het typische stroomdalgrasland. Ook is het nog de vraag of zich vanuit pionierstadia 'volwassen' soortenrijke stroomdalgraslanden ontwikkelen. Een deel van de kensoorten gaat nog steeds in aantal en verspreiding achteruit, Liggende ereprijs (*Veronica prostrata*) en Rode bremraap (*Orobancha lutea*) bijvoorbeeld. Gunstige bijkomstigheid is dat de rivierwaterkwaliteit in de laatste jaren is verbeterd en ook de stikstofdepositie afneemt.

Cyclisch beheer

Rivierdynamiek is op sommige plaatsen van essentieel belang voor de ontwikkeling en het behoud van stroomdalgraslanden. Soms is deze invloed groter dan die van begrazing.

Sedimentatie kan bijvoorbeeld de vegetatieontwikkeling 'resetten'. Dit is van belang voor het stroomdalgrasland, met name voor de echte pioniersoorten. Voor lager gelegen delen is het inwaaien

van zand vanaf de oeverwallen van belang, onder andere voor het tegengaan van verzuring.

Een ander belangrijk verschijnsel is erosie in de buitenbochten en afbraak van stukken oobos door overstroming van de uiterwaarden. Dit soort eroderende processen komt nauwelijks meer voor, doordat de rivier en de vaargeul zijn ingeperkt en vastgelegd.

Sinds enkele jaren doen Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer en ARK een proef met cyclisch natuurbeheer in het centraal gelegen oobos in de Millingerwaard en op de Ewijkse Plaat. Daarbij wordt de bovengenoemde erosiekracht van het rivierwater nagebootst. Er wordt zodoende ruimte geschapen voor het water en de successie wordt teruggezet naar het pionierstadium.

De essentiële gedachte achter cyclisch beheer is: als je om maatschappelijke en rivierkundige redenen toch moet ingrijpen, doe het dan op een manier die refereert aan de oorspronkelijke rivierkrachten. Verlies van natuurwaarde op de ene plek wordt daarbij op termijn gecompenseerd door ontwikkeling van nieuwe natuur elders. De juistheid van deze stelling in samenhang met het natuurbeheer is nog niet onderbouwd voor de Nederlandse situatie en voor specifieke Nederlandse gebieden. Alhoewel de huidige ontwikkelingen in de naburige uiterwaarden van de Millingerwaard hoopgevend zijn wat dit betreft, is het voorlopig nog niet goed te verantwoorden om actueel waardevolle graslanden verloren te laten gaan in de hoop dat deze 'vanzelf' elders terugkeren.